

Установа адукацыі
“Брэсцкі дзяржаўны ўніверсітэт імя А.С. Пушкіна”

ПРАГРАМА ЎСТУПНАГА ІСПЫТУ
пры паступленні для атрымання паглыбленай вышэйшай адукацыі па
спецыяльнасці
7-06-0232-01 Мовазнаўства (беларускае)

СУЧАСНАЯ БЕЛАРУСКАЯ МОВА

2024 г.

СКЛАДАЛЬНІК:

РЭКАМЕНДАВАНА ДА ЗАЦВЯРДЖЭННЯ:

Кафедрай беларускай філалогіі установы адукацыі «Брэсцкі дзяржаўны ўніверсітэт імя А.С. Пушкіна»
(праатакол № 10 ад 17 красавіка 2024)

Саветам філалагічнага факультэта установы адукацыі «Брэсцкі дзяржаўны ўніверсітэт імя А.С. Пушкіна»
(праатакол № 8 ад 18 красавіка 2024)

ТЛУМАЧАЛЬНАЯ ЗАПІСКА

У сістэме цэлага цыклу дысцыплін лінгвістычнай падрыхтоўкі магістрантаў “Сучасная беларуская літаратурная мова” – асноўны курс моўнай адукацыі. Праграма ўключае асноўныя раздзелы курсаў “Уводзіны ў мовазнаўства”, “Агульнае мовазнаўства”, “Беларуская дыялекталогія”, “Гісторыя беларускай літаратурнай мовы”, “Гістарычная граматыка беларускай мовы”, “Стылістыка”, веданне якіх важнае для далейшага засваення дысцыплін магістарскай праграмы. Праграма па сучаснай беларускай мове для паступлення ў магістратуру па спецыяльнасці 7-06-0232-01 Мовазнаўства (беларускае) складзена на аснове адукацыйных стандартаў вышэйшай адукацыі II ступені.

Асноўнай *мэтай* уступных іспытаў па сучаснай беларускай мове з’яўляецца сістэматызаваная праверка тэарэтычных ведаў і практычных навыкаў выпускнікоў, выяўленне агульнага ўзроўню іх прафесійнай падрыхтоўкі.

У задачы ўступных іспытаў уваходзіць:

- праверка ведаў пра сістэму беларускай мовы, яе ўзроўні, асноўныя моўныя і маўленчыя адзінкі;
- актуалізацыя ведаў пра асноўныя моўныя законы, паняцці і працэсы, гістарычную абумоўленасць моўных фактаў і з’яў;
- выяўленне навыкаў аналітычнай дзейнасці пры каменціраванні моўных фактаў;
- выяўленне ўзроўню ведаў навуковай літаратуры, умення абгрунтавана карыстацца ёю пры вырашэнні спрэчных пытанняў мовазнаўства;
- ацэнка ведання метадыкі і практычных навыкаў правядзення рознага тыпу лінгвістычных разбораў.

У час падрыхтоўкі да іспытаў прапанаваная праграма дапаможа паступаючым у магістратуру паўтарыць, глыбей асэнсаваць і сістэматызаваць вывучаны за гады навучання лінгвістычны матэрыял, дазволіць выявіць іх моўную падрыхтаванасць.

У праграме змешчаны таксама рэкамендацыйны спіс (асноўны і дадатковы) літаратуры, неабходнай для паўтарэння вывучанага за час навучання матэрыялу, спіс сучасных лексікаграфічных прац, моўных атласаў.

ЗМЕСТ ВУЧЭБНАГА МАТЭРЫЯЛУ

УВОДЗІНЫ

Беларуская мова – нацыянальная мова беларускага народа, істотная адзнака і генетычная аснова беларускага этнасу, найбольш каштоўны духоўны скарб нацыі. Валоданне нацыянальнай мовай – неабходная ўмова сацыялізацыі асобы, фарміравання яе самасвядомасці, засваення выпрацаваных этнасам інтэлектуальных, маральных, эстэтычных каштоўнасцяў. Беларуская мова – аснова і складнік, крыніца, захавальнік і гарант нацыянальнай культуры, духоўнага быцця нацыі. Мова – неабходная ўмова існавання грамадства, яго падмурак.

Беларуская мова сярод моў свету і іншых славянскіх моў. Генетычная і тыпалагічная характарыстыка беларускай мовы. Асноўныя этапы і ўмовы фармавання старажытнабеларускай і сучаснай беларускай літаратурнай мовы (развіццё беларускай мовы ў Вялікім княстве Літоўскім, становішча ў перыяды з XVII да XIX стст., у XIX – пачатку XX стст., у XX – пачатку XXI стст.). Роля Ф. Скарыны ў развіцці старажытнай беларускай мовы і культуры. Мова помнікаў беларускага пісьменства – летапісаў, дзелаваў і мастацкіх тэкстаў. Роля пісьменнікаў XIX – пачатку XX стст. у станаўленні беларускай нацыянальнай мовы. Карскі Я.Ф. – заснавальнік сучаснай беларускай філалогіі. Роля вучонага ў сістэматызацыі і навуковым аналізе беларусазнаўства, гісторыі беларускага мовазнаўства. Вядомыя беларускія мовазнаўцы, іх навуковая спадчына (І.І. Насовіч, Б.А. Тарашкевіч, М.В. Бірыла, Ф.М. Янкоўскі і інш.).

Беларуская літаратурная мова на сучасным этапе. Закон “Аб мовах у Беларускай ССР” (1990).

Паняцце сучаснай беларускай літаратурнай мовы, яе формы (вусная і пісьмовая) і прыметы (унармаванасць мовы, яе поліфункцыянальнасць, наддыялектнасць, кадыфікаванасць). Нормы беларускай літаратурнай мовы (арфаэпічныя, лексічныя, арфаграфічныя, граматычныя, стылістычныя). Беларуская літаратурная мова і дыялекты. Характарыстыка асноўных груп беларускіх гаворак, іх тэрытарыяльнае пашырэнне і ўзаемадзеянне з літаратурнай мовай. Сістэма функцыянальных стыляў сучаснай беларускай літаратурнай мовы (афіцыйна-справавы, гутарковы, мастацкі, навуковы, публіцыстычны). Стылістычныя рэсурсы фанетыкі, лексікі, марфалогіі і сінтаксісу сучаснай беларускай мовы.

ЛЕКСІКАЛОГІЯ і ЛЕКСІКАГРАФІЯ

Лексікалогія як раздзел навукі пра мову. Прадмет і задачы лексікалогіі. Слова як асноўная матэрыяльна і граматычна аформленая, семантычна цэласная моўная адзінка. Лексічнае і граматычнае значэнні слова, іх узаемаадносінны. Тыпы лексічных значэнняў слоў: прамое і пераноснае, свабоднае і несвабоднае (фразеалагічна звязанае, сінтаксічна абумоўленае, канструктыўна абмежаванае), матываванае і нематываванае.

Адназначнасць і мнагазначнасць лексічных адзінак. Полісемія, яе сутнасць. Прамыя [асноўныя, намінацыйныя] і пераносныя [вытворныя] значэнні слова. Асноўныя тыпы пераносных значэнняў мнагазначнага слова: метафара, метанімія, сінекдаха.

Аманімія як з’ява супадзення ў гучанні розных па значэнні слоў. Амонімы, прычыны і шляхі іх утварэння. Тыпы амонімаў: лексічныя (поўныя [абсалютныя] і няпоўныя [частковыя]), марфалагічныя [амаформы], фанетычныя [амафоны],

графічныя [амографы]. Міжмоўныя амонімы. Размежаванне аманіміі і мнагазначнасці. Стылістычнае выкарыстанне амонімаў. Паранімія як з'ява марфалагічнай і арфаэпічнай блізкасці слоў з рознымі значэннямі. Паронімы, шляхі іх узнікнення. Стылістычнае выкарыстанне паронімаў. Паранамазія. Слоўнікі амонімаў і паронімаў.

Сінанімія як з'ява супадзення ў асноўным значэнні адрозных па семантычных адценнях або стылістычнай афарбоўцы моўных адзінак. Лексічная, марфалагічная, сінтаксічная сінанімія. Лексічныя сінонімы, іх разнавіднасці. Абсалютныя сінонімы [лексічныя дублеты]. Кантэкстуальныя сінонімы. Сінанімічны рад і дамінанта. Сувязь сінаніміі з мнагазначнасцю. Шляхі ўзнікнення сінонімаў. Семантычнае і стылістычнае выкарыстанне сінонімаў (функцыі замяшчэння, удакладнення, ацэнкі, стылявой арганізацыі маўлення). Прыёмы ўжывання сінонімаў (прыём замены, ампліфікацыі, паралельнага ўжывання, проціпастаўлення). Слоўнікі сінонімаў.

Антанімія як семантычнае проціпастаўленне лексічных адзінак. Антонімы. Тыпы антонімаў па структуры (аднакаранёвыя і рознакаранёвыя). Поўныя і няпоўныя антонімы. Энантыясемія. Сувязь антаніміі з мнагазначнасцю і сінаніміяй. Кантэкстуальныя антонімы, паняцце антанімізацыі. Стылістычнае выкарыстанне антонімаў. Сутнасць мастацкіх прыёмаў антытэзы, аксюмарана і антыфразіса. Слоўнікі антонімаў.

Фармаванне слоўнікавага складу сучаснай беларускай мовы.

Лексіка беларускай мовы паводле паходжання і яе гістарычныя пласты: спрадвечна беларуская лексіка (індаеўрапейскі, агульнаславянскі, агульнаўсходнеславянскі, уласнабеларускі пласты слоў) і запазычаная лексіка. Інтэрнацыянальная лексіка. Прыметы ўласнабеларускіх і запазычаных слоў. Прычыны і шляхі пранікнення запазычанняў. Асваенне запазычаных слоў (семантычнае, фанетычнае, графічнае, марфалагічнае). Экзатызмы і варварызмы. Калькі і паўкалькі. Этымалагічныя слоўнікі. Слоўнікі запазычаных [іншамоўных] слоў.

Лексіка беларускай мовы паводле сферы выкарыстання. Агульнаўжывальная лексіка і лексіка абмежаванага ўжытку. Дыялектная лексіка, тыпы дыялектызмаў (лексічныя, семантычныя, фанетычныя, словаўтваральныя, граматычныя). Спецыяльная лексіка (прафесіяналізмы, тэрміны). Жаргонная лексіка. Аргатызмы.

Лексіка беларускай мовы паводле актыўнасці/пасіўнасці выкарыстання. Устарэлыя словы і іх разнавіднасці (гістарызмы і архаізмы). Тыпы архаізмаў (лексічныя, семантычныя, фанетычныя, словаўтваральныя, марфалагічныя). Устарэлая лексіка часу і стылістычнага выкарыстання. Неалагізмы як сродак папаўнення лексічнага складу мовы. Шляхі ўзнікнення неалагізмаў, іх разнавіднасці (лексічныя, семантычныя, індывідуальна-аўтарскія [аказіянальныя]). Гістарычныя слоўнікі.

Лексіка беларускай мовы паводле эмацыянальна-экспрэсіўнай афарбоўкі: міжстылёвая [стылістычна нейтральная] і стылістычна-афарбаваная (кніжная і гутарковая [размоўная]). Адзнакі кніжнай (навуковай, афіцыйна-справавой, публіцыстычнай, паэтычнай) і гутарковай лексікі.

Лексікаграфія як раздзел мовазнаўства. Энцыклапедычныя і лінгвістычныя слоўнікі. Тыпы лінгвістычных слоўнікаў. Будова слоўнікавага артыкула, сістэма памет, тыпы дэфініцый у тлумачальных слоўніках. Прынцыпы і спосабы лексікаграфічнага апісання слоў у слоўніках розных тыпаў. Беларускія слоўнікі для школ (тлумачальныя, арфаграфічныя, перакладныя, фразеалагічныя). З гісторыі беларускай лексікаграфіі. Лексікаграфічная праца Ф. Скарыны, Л. Зізання, П. Бярынды. Лексікаграфічная дзейнасць даследчыкаў XIX – пачатку XX стст. (К. Калайдовіч, Я. Чачот, І. Грыгаровіч, П. Шпілеўскі, С. Мікуцкі,

М. Нікіфароўскі, А. Багдановіч, І. Насовіч, Я. Карскі і інш.). Лексікаграфічная праца ў 20-30-я гг. XX стагоддзя. Здабыткі беларускай лексікаграфіі другой паловы XX – пачатку XXI стст.

ФРАЗЕАЛОГІЯ. ФРАЗЕАГРАФІЯ

Фразеалогія як раздзел мовазнаўства. Вузкі і шырокі аб'ём фразеалогіі. Фразема як устойлівая, узнáўляльная, падзельна аформленая моўная адзінка. Фразема і слова. Фразема і словазлучэнне. Варыянтнасць, мнагазначнасць, аманімічнасць, сінанімічнасць і антанімічнасць фразем.

Класіфікацыя фразем паводле семантычнай злітнасці кампанентаў (фразеалагічныя зрашчэнні, адзінствы, спалучэнні), паводле суадноснасці з часцінамі мовы (субстантыўныя, ад'ектыўныя, дзеяслоўныя, адвербіяльныя, мадальныя, выклічнікавыя і несуднасныя з часцінамі мовы фраземы), паводле структуры (фраземы-словазлучэнні, фраземы-сказы, фраземы-спалучэнні), паводле стылістычнай афарбоўкі (міжстылёвыя, кніжныя, гутарковыя). Спрадвечна беларускія фраземы, іх гістарычныя пласты (агульнаславянскі, агульнаўсходнеславянскі, уласнабеларускі). Запозычаныя і інтэрнацыянальныя фраземы. Фразеалагічныя калькі і паўкалькі.

Прыказкі і прымаўкі. Устойлівыя параўнанні. Крылатыя выслоўі і афарызмы. Перыфразы. Структурна-семантычная характарыстыка перыфраз прадметнага і дзеяслоўнага значэння.

Стылістычнае выкарыстанне фразеалагічных адзінак: ужыванне фразем у нязменным выглядзе і са змяненнямі. Асноўныя прыёмы семантычнага і структурна-семантычнага змянення фразеалагізмаў. Стылістычныя функцыі фразеалагізмаў: узуальныя (намінацыйная, ацэначная, эмацыянальная, “лаканізацыі” маўлення, вобразнага выказвання, экспрэсіўная) і аказіянальныя (маўленчай характарыстыкі, гумару і сатыры, загаловачная і інш.).

Фразеаграфія як раздзел мовазнаўства. Фразеалагічныя і парэміялагічныя слоўнікі. Слоўнікі крылатых выслоўяў і афарызмаў, устойлівых параўнанняў, перыфраз.

ФАНЕТЫКА і ФАНАЛОГІЯ. АРФАЭПІЯ

Фанетыка як раздзел мовазнаўства. Асноўныя фанетычныя адзінкі: гук, склад, фанетычнае слова, маўленчы такт, фраза. Інтанацыя і націск як фанетычныя сродкі. Асаблівасці фанетычнай сістэмы беларускай мовы.

Гук як мінімальная адзінка мовы. Аспекты вывучэння гукаў: артыкуляцыйны, акустычны, перцэптыўны, функцыянальны. Класіфікацыя галосных гукаў паводле ўдзелу губ, спосабу і месца ўтварэння. Пазіцыйныя змены галосных. Пазіцыйныя і гістарычныя чаргаванні галосных. Класіфікацыя зычных гукаў паводле ўдзелу голасу і шуму, месца і спосабу ўтварэння, цвёрдасці/мяккасці. Пазіцыйныя змены зычных гукаў. Пазіцыйныя і гістарычныя чаргаванні зычных гукаў. Фанетычнае падаўжэнне і марфалагічнае падваенне зычных.

Прыстаўныя галосныя і зычныя гукі. Фанетычная транскрыпцыя.

Склад як фанетычная адзінка. Тыпы складоў у беларускай мове (адкрытыя і закрытыя, прыкрытыя і непрыкрытыя). Прынцыпы складападзелу. Адрозненне складападзелу ад марфемнага падзелу слоў.

Фразы і маўленчы такты [сінтагмы] як рытміка-інтанацыйныя адзінкі члянэння гукавой плыні.

Націск як фанетычны сродак. Рухомасць, дынамічнасць, рознамясцовасць як асаблівасці беларускага націску. Праклітыкі і энклітыкі. Націск у складаных словах (асноўны і дадатковы). Тактавы, фразавы і лагічны націск.

Інтанацыя, яе асаблівасці, тыпы і функцыі ў беларускай мове.

Фаналогія. Фанема. Фаналагічная сістэма беларускай мовы. Сістэма зычных фанем. Сістэма галосных фанем. Моцная [незалежная] і слабая [залежная] пазіцыя фанемы. Фанемны рад.

Арфаэпія. Сувязь арфаэпіі з фанетыкай. Арфаэпічныя нормы. Фарміраванне арфаэпічных нормаў беларускай мовы. Вымаўленне галосных, зычных гукаў і спалучэнняў зычных. Адхіленні ад літаратурных нормаў вымаўлення і іх прычыны.

ГРАФІКА І АРФАГРАФІЯ

Змест і задачы графікі, яе сувязь з фанетыкай і арфаграфіяй. Алфавіт, асаблівасці беларускага алфавіта. Суадносіны паміж гукамі і літарамі. Адназначныя і двухзначныя літары. Злучок, апостраф, націск, пунктуацыйныя знакі як нялітарныя графічныя сродкі.

Прынцыпы беларускай графікі.

З гісторыі беларускай графікі. Графічныя сістэмы ў беларускім пісьменстве (кірылаўская, лацінская, арабская).

Кірылаўская графічная сістэма як аснова беларускага пісьма. Грамадзянскі алфавіт (1708). Перадача фанетычных рысаў беларускай мовы (літары е, ё, дж, дз, ў, і, ц, апостраф і інш.).

Выкарыстанне ў беларускім пісьменстве з канца XVII ст. лацінскай графічнай сістэмы. Ужыванне ў беларускім кнігадрукаванні XIX – пачатку XX стст. кірылаўскай і лацінскай графікі.

Арабская графічная сістэма ў гісторыі беларускага пісьменства. Кітабы.

Прадмет і задачы беларускай арфаграфіі, сувязь з графікай і фанетыкай. Фанетычны і марфалагічны (фанематычны) прынцыпы беларускага правапісу. Дыферэнцыйныя і традыцыйныя напісанні ў беларускай мове, іх абмежаванасць. Напісанні, заснаваныя на фанетычным прынцыпе арфаграфіі. Напісанні, заснаваныя на марфалагічным (фанематычным) прынцыпе арфаграфіі. Злітныя, дэфісныя і раздзельныя напісанні. Правапіс вялікай літары. Напісанне абрэвіятур і ўмоўных скарачэнняў слоў. Правілы пераносу слоў.

З гісторыі беларускай арфаграфіі. Развіццё беларускага правапісу ў XIX – пачатку XX стст. Роля беларускіх пісьменнікаў у фармаванні беларускай арфаграфіі. “Беларуская граматыка для школ” Б. Тарашкевіча (1918) і яе значэнне для станаўлення арфаграфічных нормаў беларускай літаратурнай мовы. Акадэмічная канферэнцыя па рэформе беларускага правапісу (1926). Правапісная рэформа 1933 г. Змены і ўдакладненні беларускага правапісу ў 1957г. “Правілы беларускай арфаграфіі і пунктуацыі” (1959). Развіццё арфаграфічнай сістэмы беларускай мовы на сучасным этапе. Канферэнцыя па рэформе беларускага правапісу 19-21 лістапада 1992 г. Праекты “Правілаў беларускай арфаграфіі і пунктуацыі” 2000, 2003 гг.

Арфаграфічныя слоўнікі і даведнікі.

СЛОВАЎТВАРЭННЕ

Словаўтварэнне як раздзел мовазнаўства, які вывучае структурную будову слоў і законы іх утварэння. Сувязь словаўтварэння з лексікалогіяй, граматыкай і фанетыкай.

Марфеміка як састаўная частка словаўтварэння і вучэнне пра структурную будову слоў. Марфема як мінімальная значымая частка слова. Адрозненне марфемы ад гука, склада, слова. Тыпы марфем. Каранёвыя і афіксальныя марфемы.

Тыпы асноў (невыворная і вытворная; словазменная, формаўтваральная, словаўтваральная). Словы з перарванай асновай.

Канчатак. Нулявыя і матэрыяльна выражаныя канчаткі. Варыянтнасць канчаткаў.

Корань як абавязковая структурная частка слова. Звязаныя і свабодныя карані. Варыянты [фанетычныя разнавіднасці] кораня.

Афіксы. Словаўтваральныя і формаўтваральныя афіксы. Прыстаўка і суфікс. Конфікс. Інтэрфікс. Постфікс. Афіксоіды, іх разнавіднасці (прэфіксоіды, суфіксоіды). Прадуктыўныя і непрадуктыўныя, рэгулярныя і нерэгулярныя афіксы.

Мнагазначнасць, аманімічнасць і сінанімічнасць марфем.

Паняцце морфа. Варыянты марфем і аламорфы. Марфаналагічныя працэсы (чаргаванні гукаў на марфемным шве і ўнутры марфем, усячэнне асноў, накладанне морфаў). Змены ў марфемнай будове слова, іх прычыны. Апрошчанне, перараскладанне, ускладненне, дэкарэляцыя.

Словаўтваральная структура слова. Выворнае і невыворнае слова. Утваральная аснова і словаўтваральны сродак [фармант]. Матывацыя, множная матывацыя. Словаўтваральнае гняздо, тып і мадэль. Тыпы і спосабы беларускага словаўтварэння.

Марфалагічнае ўтварэнне і яго спосабы (суфіксальны, прэфіксальны, конфіксны, бязафіксны, постфіксальны, прыставачна-постфіксальны, прыставачна-суфіксальна-постфіксальны).

Складанне і яго разнавіднасці (асноваскладанне, словаскладанне, складана-суфіксальнае ўтварэнне, абрэвіяцыя).

Марфалагічна-сінтаксічны спосаб утварэння слоў і яго разнавіднасці (субстантывацыя, ад'ектывацыя, пранаміналізацыя, нумералізацыя, адвербілізацыя, прэпазіцыяналізацыя).

Лексіка-семантычнае словаўтварэнне.

Марфемныя, этымалагічныя і словаўтваральныя слоўнікі.

МАРФАЛОГІЯ

Марфалогія як граматычнае вучэнне пра слова. Паняцце граматычнай катэгорыі, формы і значэння. Спосабы і сродкі выражэння граматычных значэнняў слова. Словаформа. Парадыгма як сукупнасць граматычных формаў слова.

Часціны мовы як лексіка-граматычныя разрады слоў. Прынцыпы выдзялення часцін мовы. Сістэма часцін мовы. Самастойныя і службовыя часціны мовы. Безасабова-прэдыкатыўныя і мадальныя словы. Выклічнікі і гукаперайманні. Пераходныя з'явы ў межах часцін мовы.

Назоўнік як самастойная часціна мовы. Значэнне, марфалагічныя прыметы і сінтаксічныя функцыі назоўнікаў. Лексіка-граматычныя разрады назоўнікаў (агульныя і ўласныя, абстрактныя і канкрэтныя, адушаўлёныя і неадушаўлёныя, асабовыя і неасабовыя, рэчыўныя, зборныя). Граматычныя катэгорыі назоўнікаў (род, лік, склон).

Катэгорыя роду назоўнікаў. Семантычныя і граматычныя прыметы роду назоўнікаў. Назоўнікі з няўстойлівымі формамі роду. Назоўнікі агульнага роду. Род нескланяльных назоўнікаў і абрэвіятур. Несупадзенне роду назоўнікаў у беларускай і рускай мовах.

Катэгорыя ліку назоўнікаў, яе выражэнне. Адзіночналікавыя і множналікавыя назоўнікі ў беларускай мове.

Катэгорыя склона назоўнікаў. Сістэма склонаў у беларускай мове, значэнні склонаў. Ужыванне клічнага склона ў сучаснай беларускай мове. Скланенне назоўнікаў. Тыпы скланення. Рознаскланяльныя і нескланяльныя назоўнікі. Скланенне асабовых імёнаў, прозвішчаў, географічных назваў.

Назоўнікі з суфіксамі суб'ектыўнай ацэнкі.

Утварэнне назоўнікаў (марфалагічнае, складанне, марфалагічна-сінтаксічнае, лексіка-семантычнае).

Прыметнік як часціна мовы. Значэнне, марфалагічныя прыметы, сінтаксічная роля. Катэгорыі роду, ліку і склона прыметнікаў.

Лексіка-граматычныя разрады прыметнікаў (якасныя, адносныя, прыналежныя), іх граматычная характарыстыка. Адметныя асаблівасці якасных прыметнікаў. Ужыванне прыметнікаў аднаго разраду са значэннем іншага разраду.

Поўныя і кароткія прыметнікі, іх ужыванне ў сучаснай беларускай мове.

Ступені параўнання якасных прыметнікаў. Сінтэтычныя і аналітычныя формы вышэйшай і найвышэйшай ступеняў параўнання, спосабы іх выражэння. Суплетыўныя формы ступеняў параўнання. Формы прыметнікаў з павелічальна-ўзмацняльным значэннем, са значэннем непаўнаты, ацэнкі і меры якасці.

Скланенне прыметнікаў. Утварэнне прыметнікаў. Ад'ектывацыя.

Лічэбнік як самастойная часціна мовы. Значэнне, марфалагічныя прыметы, сінтаксічныя функцыі лічэбніка. Няпэўна-колькасныя словы. Разрады лічэбнікаў паводле значэння (колькасныя, парадкавыя) і структуры (простыя, складаныя, састаўныя). Скланенне колькасных (уласнаколькасных, зборных, дробавых) і парадкавых лічэбнікаў. Сінтаксічная сувязь лічэбнікаў з назоўнікамі.

Пераход лічэбнікаў у іншыя часціны мовы. Нумералізацыя.

Займеннік як часціна мовы. Значэнне, марфалагічныя прыметы, сінтаксічная роля. Падзел займеннікаў паводле суадноснасці з іншымі часцінамі мовы (абагульнена-прадметныя, абагульнена-якасныя, абагульнена-колькасныя). Разрады займеннікаў па значэнні, іх лексіка-граматычная характарыстыка. Скланенне займеннікаў розных разрадаў.

Пранаміналізацыя як пераход іншых часцін мовы ў займеннікі.

Дзеяслоў як самастойная часціна мовы. Значэнне, марфалагічныя прыметы, сінтаксічная роля. Спрагальныя і неспрагальныя, зменныя і нязменныя формы дзеяслова. Асновы дзеяслова, спосабы іх вызначэння. Утварэнне дзеяслоўных формаў ад асновы інфінітыва, асновы цяперашняга [будучага простага] і прошлага часу.

Інфінітыў як пачатковая форма дзеяслова. Граматычныя катэгорыі і сінтаксічная роля інфінітыва.

Пераходныя і непераходныя дзеясловы. Зваротныя дзеясловы, іх значэнні і ўтварэнне ад пераходных і непераходных дзеясловаў. Функцыі (словаўтваральная, формаўтваральная) постфікса -ся [-ца, -цца].

Граматычныя катэгорыі дзеяслова (трыванне, стан, лад, час, асоба, лік).

Катэгорыя стану дзеясловаў. Актыўныя і пасіўныя канструкцыі. Дзеясловы незалежнага і залежнага стану. Творны дзейнага прадмета і творны сродку дзеяння пры дзеясловах залежнага стану, іх адрозненне.

Катэгорыя трывання дзеясловаў. Дзеясловы закончанага і незакончанага трывання. Суадносныя трывальныя пары дзеясловаў, спосабы іх утварэння (прэфіксальны, суфіксальны, суплетывізм асноў, чаргаванні ў аснове, змена націску). Ступеннае ўтварэнне трыванняў. Аднатрывальныя і двухтрывальныя

дзеясловы. Утварэнне трывання ў дзеясловах руху. Спосабы дзеяслоўнага дзеяння.

Катэгорыя ладу дзеясловаў. Абвесны лад, яго значэнні. Граматычныя значэнні і ўтварэнне формаў загаднага ладу. Граматычныя значэнні і ўтварэнне формаў умоўнага ладу. Ужыванне формаў аднаго ладу са значэннем іншага ладу.

Катэгорыя часу дзеясловаў. Цяперашні, прошлы і будучы час, іх значэнні і ўтварэнне. Простая і складаная формы прошлага і будучага часу. Ужыванне формаў аднаго часу са значэннем іншага часу.

Катэгорыя ліку і роду дзеясловаў.

Катэгорыя асобы. Формы асобы, іх значэнне і ўжыванне. Безасабовыя дзеясловы, іх семантыка-граматычная характарыстыка. Уласна безасабовыя дзеясловы і асабовыя дзеясловы са значэннем безасабовых.

Спражэнні дзеясловаў, спосабы іх вызначэння. Рознаспрагальныя дзеясловы.

Утварэнне дзеясловаў.

Дзеепрыметнік як асобая форма дзеяслова. Дзеяслоўныя (стан, трыванне, час) і прыметнікавыя (род, лік, склон) катэгорыі дзеепрыметніка. Дзеепрыметнікі незалежнага і залежнага стану, іх значэнні, сродкі ўтварэння ад адпаведных дзеяслоўных асноў, асаблівасці ўжывання ў сучаснай беларускай мове. Поўныя і кароткія дзеепрыметнікі, іх сінтаксічныя функцыі. Пераход дзеепрыметнікаў у прыметнікі і назоўнікі.

Дзеепрыслоўе як асобая нязменная форма дзеяслова. Дзеяслоўныя катэгорыі дзеепрыслоўя (трыванне, стан, зваротнасць/незваротнасць). Адзнакі прыслоўя (нязменнасць, прымыканне да дзеяслова, сінтаксічная роля). Адноснае абазначэнне часу дзеепрыслоўямі. Дзеепрыслоўі незакончанага і закончанага трывання, іх утварэнне і асаблівасці ўжывання. Пераход дзеепрыслоўяў у прыслоўі і прыназоўнікі.

Прыслоўе як самастойная часціна мовы. Абагульненае значэнне, марфалагічныя прыметы, сінтаксічная роля. Разрады прыслоўяў па значэнні (азначальныя, акалічнасныя). Ступені параўнання якасных прыслоўяў, спосабы іх утварэння. Прыслоўі са значэннем ацэнкі і меры якасці.

Утварэнне прыслоўяў ад розных часцін мовы. Адвербіялізацыя. Ужыванне прыслоўяў у ролі іншых часцін мовы.

Безасабова-прэдыкатыўныя словы [катэгорыя стану], іх абагульненае значэнне, марфалагічныя прыметы, сінтаксічная роля. Пытанне пра тэрмінаабазначэнне безасабова-прэдыкатыўных слоў, іх аб'ём і месца ў сістэме часцін мовы. Лексіка-семантычныя групы безасабова-прэдыкатыўных слоў (стан прыроды і чалавека, мадальная і маральная ацэнка і інш.). Суадноснасць безасабова-прэдыкатыўных слоў з рознымі часцінамі мовы (прыслоўямі, дзеясловамі, назоўнікамі, прыметнікамі).

Мадальныя словы як сродак выражэння адносін выказвання да рэчаіснасці. Семантыка, структура, функцыі мадальных слоў. Семантычныя разрады мадальных слоў. Суадноснасць мадальных слоў з іншымі часцінамі мовы. Месца мадальных слоў у сістэме часцін мовы.

Прыназоўнік як службовая часціна мовы. Невытворныя і вытворныя (адыменныя, аддзеяслоўныя, адпрыслоўныя) прыназоўнікі. Структура прыназоўнікаў (простыя, складаныя і састаўныя). Ужыванне прыназоўнікаў са склонамі. Значэнні прыназоўнікаў (часовае, прасторавае, прычыннае, мэтавае, аб'ектнае, атрыбутыўнае і інш.). Сінаніміка прыназоўнікаў і асаблівасці іх ужывання ў беларускай мове.

Злучнік як службовая часціна мовы. Разрады злучнікаў па значэнні (злучальныя, падпарадкавальныя, далучальныя, паясняльныя), паходжанні (невытворныя, вытворныя), структуры (простыя, састаўныя), ужыванні

(адзіночныя, паўторныя, парныя). Злучальныя злучнікі і іх разнавіднасці (спалучальныя, супастаўляльныя, размеркавальныя). Падпарадкавальныя злучнікі і іх разнавіднасці (часавыя, мэтавыя, прычынныя, умоўныя, уступальныя, параўнальныя, тлумачальныя, выніковыя). Далучальныя і паясняльныя злучнікі. Злучнікі як сродак сувязі аднародных членаў, састаўных частак складаных сказаў, сказаў у звязным выказванні (тэксце). Адрозненне злучнікаў ад займеннікавых прыслоўяў і адносных займеннікаў у ролі злучальных слоў.

Часціца як службовая часціна мовы. Разрады часціц па значэнні: семантычныя (указальныя, вылучальна-абмежавальныя, азначальна-ўдакладняльныя), мадальныя і мадальна-валявыя (сцвярджальныя, адмоўныя, пыталыныя, параўнальныя, пабуджальныя), эмацыянальна-экспрэсіўныя (узмацняльныя, клічныя). Класіфікацыя часціц паводле паходжання (невыворныя, вытворныя) і структуры (простыя, састаўныя). Словаўтваральныя і формаўтваральныя часціцы.

Звязкі, іх месца ў сістэме часцін мовы, граматычныя значэнні, марфалагічныя прыметы, сінтаксічныя функцыі. Незнамянальныя [абстрактныя], знамянальныя, паўзнамянальныя [паўабстрактныя] звязкі, іх лексіка-граматычнае значэнне.

Выклічнік як часціна мовы. Паходжанне выклічнікаў, іх месца ў сістэме часцін мовы. Разрады выклічнікаў па значэнні (эмацыянальныя, волевыяўленчыя [пабуджальныя], моўнага этыкету) і паходжання (невыворныя, вытворныя). Гукапераймальныя словы.

СІНТАКСІС

Сінтаксіс як раздзел граматыкі. Сувязь сінтаксісу з іншымі раздзеламі мовазнаўства. Аспекты вывучэння сінтаксічных адзінак. Апісальны, гістарычны, канструкцыйны, камунікацыйны, семантычны, функцыянальны сінтаксіс. Сінтаксіс тэксту. Асноўныя сінтаксічныя паняцці: сінтаксічная канструкцыя, сінтаксічныя адносіны (прэдыкатыўныя, непрэдыкатыўныя), сінтаксічная сувязь (паратаксічная, гіпатаксічная), сродкі сінтаксічнай сувязі (канчаткі, прыназоўнікі, злучнікі, парадак слоў, інтанацыя і г.д.). Асноўныя сінтаксічныя адзінкі паводле функцыі (словазлучэнне, сказ) і структуры (сінтаксічная словаформа [сінтаксема], словазлучэнне, сказ, звышсказавае адзінства).

Словазлучэнне як мінімальнае сэнсава-граматычнае аб'яднанне слоў-кампанентаў у сказе. Лінгвістычнае асэнсаванне словазлучэння як сінтаксічнай адзінкі, праблемныя агульныя і прыватныя пытанні тэорыі словазлучэння. Трактоўка словазлучэння ў беларускім мовазнаўстве (Наркевіч А.І., Падгайскі Л.П., Міхневіч А.Я., Ключаў Р.Н., Бурак Л.І. і інш.). Словазлучэнне і слова: суадноснасць і адрозненне. Словазлучэнне і сказ, адрозненні паміж імі.

Тыпалогія непрэдыкатыўных словазлучэнняў у сучаснай беларускай мове: класіфікацыя і характарыстыка словазлучэнняў паводле віду сувязі, паводле выражэння галоўнага кампанента (кампанентаў), па ступені спаянасці кампанентаў, паводле структуры, паводле сэнсава-граматычных адносін паміж кампанентамі, паводле разнавіднасцей сінтаксічнай сувязі, паводле парадку кампанентаў. Сродкі выражэння сувязі слоў-кампанентаў у словазлучэннях розных тыпаў. Размежаванне поўнага і няпоўнага дапасавання, моцнага і слабага кіравання, слабага кіравання і прымыкання, уласнага і іменнага прымыкання.

Выяўленне ў словазлучэннях адметных асаблівасцей нацыянальнай мовы. Асаблівасці беларускага кіравання і дапасавання. Сінтаксічны аналіз словазлучэння.

Сказ як прэдыкатыўная адзінка мовы. Асноўныя прыметы сказа: адносная сэнсавая завершанасць, інтанацыйная закончанасць, граматычная аформленасць, прэдыкатыўнасць (суадноснасць зместу з рэчаіснасцю). Сродкі выражэння прэдыкатыўнасці (катэгорыі тэмпаральнасці і мадальнасці). Аб'ектыўная і суб'ектыўная мадальнасць і сродкі яе выражэння. Пытанне пра катэгорыю асобы як сродак выражэння прэдыкатыўнасці. Адрозненне сказа ад словазлучэння і слова. Функцыі сказа ў мове.

Аспекты вывучэння сказа: канструкцыйна-сінтаксічны, семантыка-сінтаксічны, камунікацыйна-сінтаксічны, лагічны. Структурная схема сказа. Паняцце намінацыйнай асновы і схемы, семантычнага суб'екта і аб'екта, прэдыкатыўнай адзнакі, семантычных кваліфікатараў. Актуальнае чляненне сказа. Сказы з нулявой тэмай. Паняцце лагічнага суб'екта і лагічнага прэдыката.

Тыпалогія сказаў у сучаснай беларускай мове: тыпы сказаў паводле адносін зместу да рэчаіснасці (сцвярдзальныя, адмоўныя), паводле мэты паведамлення (граматычнае афармленне, інтанацыйныя асаблівасці і разнавіднасці апавядальных, пытальных, пабудзальных сказаў), паводле інтанацыі (няклічныя, клічныя), паводле структурнай арганізацыі (членныя, нячленныя). Характарыстыка членных сказаў: па колькасці прэдыкатыўных адзінак (простыя, складаныя), па колькасці граматычных саставаў (двухсастаўныя, аднасастаўныя), па наяўнасці/адсутнасці даданых членаў (развітыя, неразвітыя), паводле ўскладненасці/няўскладненасці (ускладненыя, няўскладненыя), паводле паўнаты/непаўнаты (поўныя, няпоўныя).

Двухсастаўны сказ як асноўны структурна-семантычны тып простага сказа. Прэдыкатыўнае ядро (граматычная аснова) двухсастаўнага сказа. Прэдыкатыўная сувязь паміж дзейнікамі і выказнікамі і яе разнавіднасці (каардынацыя, суразмяшчэнне, прыцягненне). Састаў дзейніка і састаў выказніка.

Дзейнік і яго значэнні. Тыпы дзейнікаў паводле выражэння (намінацыйныя, інфінітыўныя). Сінтаксічна непадзельныя словазлучэнні ў ролі дзейніка. Структурныя тыпы дзейнікаў (простыя, складаныя, састаўныя) і іх выражэнне.

Выказнік. Спосабы выражэння выказнікаў і іх асноўныя структурна-семантычныя тыпы (простыя, састаўныя). Просты дзеяслоўны выказнік, яго выражэнне. Састаўны іменны і дзеяслоўны выказнікі, формы выражэння ў іх выказальнага слова і звязак. Складаны выказнік.

Каардынацыя граматычных формаў дзейніка і выказніка.

Даданыя члены сказа як пашыральнікі яго структурнага і семантычнага аб'ёму. Сучасная класіфікацыя даданых членаў, іх характарыстыка паводле адносін і сувязі з іншымі членамі сказа ці з асновай сказа. Звесткі з гісторыі вывучэння даданых членаў, падыходы да іх разгляду, пошукі дакладнай класіфікацыі. Марфалагізаванае і немарфалагізаванае выражэнне даданых членаў. Адназначныя і сінкрэтычныя даданыя члены. Недэтэрмінаваныя і дэтэрмінаваныя даданыя члены. Факультатыўныя і абавязковыя даданыя члены ў простым сказе.

Азначэнне як недэтэрмінаваны член сказа. Размежаванне азначэнняў паводле спосабу выражэння і віду сувязі з паяснёным словам (дапасаваныя, недапасаваныя). Выражэнне дапасаваных і недапасаваных азначэнняў. Структурныя тыпы азначэнняў. Размежаванне азначэнняў і іншых даданых членаў сказа пры выражэнні ўскосна-склонавымі формамі назоўнікаў. Прыдатак як разнавіднасць азначэння. Адносіны і сувязь прыдатка з паяснёным словам. Размежаванне прыдатка і паяснёнага слова. Структурныя тыпы прыдаткаў.

Дапаўненне як даданы член сказа. Марфалагізаваныя і немарфалагізаваныя, дэтэрмінаваныя і недэтэрмінаваныя дапаўненні. Прыдзеяслоўныя (прамыя,

ускосныя), прыіменныя і прыадвербіяльныя дапаўненні і іх выражэнне. Структурныя тыпы дапаўненняў. Размежаванне дапаўненняў і акалічнасцей пры іх выражэнні ўскосна-склонавымі формамі назоўнікаў і інфінітывамі.

Акалічнасць як даданы член сказа. Віды акалічнасцяў па значэнні і іх выражэнне. Сінтаксічна непадзельныя словазлучэнні ў ролі акалічнасцей. Дэтэрмінаваныя і недэтэрмінаваныя акалічнасці. Структурныя тыпы акалічнасцяў.

Сінтаксічны разбор па членах сказа.

Аднасастаўныя сказы як сінтаксічныя адзінкі; іх асноўныя структурна-семантычныя прыметы. З гісторыі вывучэння аднасастаўных сказаў: погляды на граматычную прыроду галоўнага члена. Сучасная класіфікацыя аднасастаўных сказаў (дзеяслоўныя, іменныя).

Дзеяслоўныя аднасастаўныя сказы, іх класіфікацыя. Разнавіднасці асабовых дзеяслоўных сказаў (пэўна-асабовыя, няпэўна-асабовыя, абагульнена-асабовыя) і формы выражэння ў іх выказніка. Адрозненне пэўна-асабовых і няпэўна-асабовых сказаў ад няпоўных двухсастаўных. Разнавіднасці неасабовых дзеяслоўных сказаў паводле адметнасці іх граматычнай семантыкі (безасабовыя і інфінітыўныя). Пытанне пра вылучэнне інфінітыўных сказаў, адрозненне безасабовых і інфінітыўных сказаў. Выражэнне выказніка ў безасабовых і інфінітыўных сказах. Семантычныя разнавіднасці безасабовых сказаў. Разнавіднасці інфінітыўных сказаў паводле мадальных значэнняў.

Іменныя аднасастаўныя сказы. Пытанне вылучэння іх разнавіднасцяў. Намінатыўныя сказы, іх прыметы, выражэнне галоўнага члена. Разнавіднасці намінатыўных сказаў паводле значэння (апісальныя, указальныя). Канструкцыі, што прымыкаюць да намінатыўных сказаў (назыўныя, вакатыўныя, генітыўныя сказы, канструкцыя назоўнага ўяўлення), іх асаблівасці, выражэнне галоўнага члена і ўжыванне. Адрозненне вакатыўных сказаў ад намінатыўных і ад звароткаў. Адрозненне канструкцый назоўнага ўяўлення ад намінатыўных сказаў.

Непаўната сінтаксічных канструкцый як іх структурна-граматычная асаблівасць. Няпоўныя сказы як сродак актуалізацыі рэмы выказвання. Унутраныя і знешнія паказчыкі няпоўных сказаў. Няпоўныя складаныя сказы. Непаўната сінтаксічных канструкцый і іх інфармацыйная семантыка. Тыпы і разнавіднасці няпоўных сказаў, іх характарыстыка: структурна поўныя, а семантычна няпоўныя сказы; семантычна поўныя, а структурна няпоўныя [эліптычныя] сказы; структурна і семантычна няпоўныя (кантэкстуальныя і сітуацыйныя) сказы. Няпоўныя сказы – рэплікі дыялогаў. Адрозненне няпоўных сказаў ад поўных двухсастаўных, аднасастаўных намінатыўных і няпэўна-асабовых сказаў. Няпоўныя сказы і парцэляваныя канструкцыі. Выкарыстанне няпоўных сказаў у розных стылях мовы. Няпоўныя сказы і рэплікі дыялога як сродак лаканізацыі пісьмовага тэксту і сродак імітацыі жывой мовы.

Нячленныя сказы як аднаслоўныя адзінкі, што выражаюць сцвярджэнне (згоду), адмаўленне (нязгоду), запытанне, пабуджэнне (запытанне-пабуджэнне) або эмацыянальную ацэнку выказвання (рэакцыю моўцы). Разрады слоў, з якіх арганізуюцца нячленныя сказы. Бессастаўнасць (адсутнасць членаў сказа) як галоўная структурная асаблівасць нячленных сказаў. Камунікацыйная значнасць нячленных сказаў. Сродкі выражэння іх сэнсавай закончанасці і суадноснасці з рэчаіснасцю (прэдыкатыўнасці). Звароткі і мадальныя словы ў складзе нячленных сказаў. Класіфікацыя нячленных сказаў паводле марфалагічнай прыметы і паводле значэнняў і функцыі. Характарыстыка сцвярджальных, адмоўных, пытальных, пабуджальных і эмацыянальна-ацэначных нячленных сказаў. Выкарыстанне нячленных сказаў у дыялагічнай і маналагічнай мове. Адрозненне нячленных сказаў ад няпоўных.

Адасобленыя члены сказа. Прычыны, умовы і сродкі адасаблення даданых членаў. Спосабы ўвядзення адасобленых членаў у сказ. Семантыка-сінтаксічныя адносіны паміж адасобленымі членамі і сказам. Інтанацыйнае афармленне сказаў з адасобленымі членамі. Паўпрэдыкатыўныя і ўдакладняльна-паясняльныя адасобленыя члены, іх характарыстыка.

Адасобленыя члены з абмежавальна-вылучальным значэннем, іх сэнсавыя разнавіднасці. Адасобленыя далучальныя члены сказа, іх адрозненне ад удакладняльных, паясняльных і абмежавальна-вылучальных членаў. Стылістычнае выкарыстанне адасобленых членаў сказа. Знакі прыпынку ў сказах з адасобленымі членамі.

Аднародныя члены як кампаненты сказа, якія абазначаюць аднатыпныя паняцці, выконваюць аднолькавую сінтаксічную функцыю, звязваюцца ў сказе з адной словаформай. Прыметы аднародных членаў, семантычныя і граматычныя ўмовы аднароднасці дапасаваных азначэнняў. Аднародны рад як структурна-семантычны блок. Адкрытыя і закрытыя аднародныя рады. Словы і словазлучэнні, якія аднароднымі членамі не з'яўляюцца. Спосабы сувязі аднародных членаў у сказе (злучнікавая, бяззлучнікавая, камбінаваная) і сэнсавы-сінтаксічныя адносіны паміж імі. Абагульняльныя словы пры аднародных членах. Значэнне, выражэнне і сінтаксічная функцыя абагульняльных слоў. Размежаванне аднародных і неаднародных азначэнняў і акалічнасцей, аднародных і далучальных, аднародных і ўдакладняльных членаў сказа. Знакі прыпынку пры аднародных членах з абагульняльнымі словамі і паўторнымі злучнікамі.

Устаўныя канструкцыі як дадатковыя спадарожныя адзінкі, якія пашыраюць інфармацыйны змест выказвання. Сувязь устаўных канструкцый са сказам, іх інтанацыйнае і пунктуацыйнае афармленне. Устаўныя адзінкі неканструкцыйнага і канструкцыйнага тыпу, іх адрозненне. Структурныя тыпы ўстаўных канструкцый (словы, словазлучэнні, сказы), погляды на сінтаксічныя адзінкі з устаўнымі сказамі. Спосабы ўключэння ўстаўных канструкцый у сказ, умовы іх размяшчэння ў сказе. Сэнсавыя функцыі ўстаўных канструкцый у выказваннях розных стыляў.

Пабочныя канструкцыі як кампаненты сказа, што выражаюць адносіны моўцы да выказвання. Сувязь пабочных адзінак са сказам і сродкі яе выражэння. Інтанацыйнае і пунктуацыйнае афармленне пабочных канструкцый. Спосабы ўключэння пабочных кампанентаў у сказ, умовы іх размяшчэння ў сказе. Структурныя тыпы пабочных канструкцый, іх выражэнне. Разнавіднасці пабочных слоў паводле суадноснасці з часцінамі мовы. Разнавіднасці пабочных сказаў паводле суадноснасці з тыпамі сказаў. Сэнсавыя функцыі пабочных канструкцый у выказванні (іх агульная функцыя і прыватныя значэнні). Адрозненне пабочных слоў ад членаў сказа, ад часціц, злучнікаў, састаўных частак складаных сказаў і ўстаўных канструкцый. Знакі прыпынку пры пабочных канструкцыях.

Параўнальныя канструкцыі (звароты) як моўныя адзінкі, якія раскрываюць, характарызуюць у выказванні прадметы, прыметы, дзеянні праз супастаўленне з падобнымі ў пэўных адносінах прадметамі, прыметамі, дзеяннямі. Спосабы выражэння параўнання ў сучаснай беларускай мове. Словаформы і спалучэнні слоў, якія параўнальнымі зваротамі не лічацца. Указальныя словы пры параўнальных канструкцыях, іх роля. Тыпы параўнальных зваротаў паводле спосабу ўключэння ў сказ, структуры і значэння. Сродкі сувязі параўнальных зваротаў са сказам пры злучнікавым і бяззлучнікавым уключэнні. Віды параўнальных адносін паміж злучнікавымі параўнальнымі зваротамі і сказам. Вобразна-выяўленчыя функцыі параўнальных зваротаў у мастацкім кантэксце. Адрозненне параўнальных зваротаў ад

няпоўных даданых частак складаназалежных сказаў, ад кампаратыўных фразеалагізмаў і пабочных слоў. Знакі прыпынку пры параўнальных зваротах.

Зваротак як моўная адзінка, што называе асобу ці прадмет, да якіх звернута маўленне. Месца, сувязь зваротка ў сказе і яго інтанацыйнае афармленне. Выяўленне граматычнай суадноснасці паміж звароткам і членамі сказа. Выражэнне звароткаў, іх тыпы паводле структуры, спосабу ўжывання. Функцыі звароткаў у маўленні. Стылістычныя якасці звароткаў. Формы звароту ў беларускай мове. Адрозненне звароткаў ад адасобленых членаў сказа, пабочных адзінак, назоўнага ўяўлення, вакатыўных і намінатыўных сказаў. Знакі прыпынку ў сказах са звароткамі.

Сінтаксічны разбор простага сказа.

Складаны сказ як структурна-сэнсавае і інтанацыйнае адзінства. Сродкі аб'яднання састаўных частак складаных сказаў у цэласнае адзінства (інтанацыя, злучнікі і злучальныя словы, лексічны склад, сінтаксічная будова, парадак частак). Класіфікацыя складаных сказаў: злучнікавыя, бяззлучнікавыя, камбінаваныя [з рознымі відамі сувязі]. Пераходныя выпадкі паміж злучэннем і падпарадкаваннем у складаным сказе.

Складаназлучаны сказ як разнавіднасць складанага сказа. Складаназлучаныя сказы з адносна самастойнымі [аўтасемантычнымі] і ўзаемаабумоўленымі [сінсемантычнымі] часткамі. Віды складаназлучаных сказаў паводле сэнсавых адносінаў паміж часткамі (сказы са спалучальнымі, супастаўляльна-супраціўнымі, пералічальна-размеркавальнымі і далучальнымі адносінамі), па складзе (двухчленныя, мнагачленныя), па адкрытасці/закрытасці структуры (сказы адкрытай і закрытай структуры). Сродкі выражэння семантыка-сінтаксічных адносін паміж прэдыкатыўнымі часткамі складаназлучаных сказаў. Мнагачленныя складаназлучаныя сказы з рознымі (аднатыпнымі і разнатыпнымі) семантыка-сінтаксічнымі адносінамі паміж часткамі.

Складаназалежны сказ з адной даданай часткай. Сродкі ўзаемасувязі частак складаназалежных сказаў (злучнікі і злучальныя словы ў даданай частцы; выказнік-дзеяслоў моцнага кіравання, указальныя і кантактныя словы ў галоўнай частцы; парныя злучнікі, будова, змест, лексічны склад, парадак частак, інтанацыя). Тыпы складаназалежных сказаў паводле суадносін даданых частак з адным членам галоўнай часткі ці з усёй галоўнай часткай (нерасчлянёныя і расчлянёныя), іх характарыстыка. Функцыі злучальных слоў (уласна-сінтаксічная і лагічна-сінтаксічная) і злучнікаў (уласна-сінтаксічная) у складаназалежным сказе. Прыёмы размежавання аманімічных злучнікаў і злучальных слоў. Роля ўказальных слоў у складаназалежных сказах. Віды даданых частак: дзейнікавыя, выказнікавыя, дапаўняльныя, азначальныя, акалічнасныя (часу, умовы, месца, прычыны, мэты, уступкі, спосабу дзеяння, меры і ступені, параўнальныя), выніку, супастаўляльныя, далучальныя. Паралельныя сінтаксічныя канструкцыі.

Складаназалежныя сказы з некалькімі галоўнымі часткамі. Складаназалежныя сказы з некалькімі даданымі часткамі. Сузалежнае (аднароднае, неаднароднае), паслядоўнае, змешанае, комплекснае падпарадкаванне даданых частак. Сродкі сувязі частак у складаназалежных сказах з некалькімі даданымі.

Бяззлучнікавы складаны сказ. Сродкі сувязі састаўных частак бяззлучнікавых складаных сказаў у структурна-сэнсавае адзінства. Тыпы бяззлучнікавых складаных сказаў паводле структуры (сказы з адкрытай і закрытай структурай) і значэння састаўных частак (сказы з аднатыпнымі і разнатыпнымі часткамі). Сэнсавыя адносіны ў бяззлучнікавых сказах з аднатыпнымі часткамі: спалучальныя (адначасовасці або сумеснасці,

паслядоўнасці), супастаўляльныя (уласна-супастаўляльныя, супраціўныя, неадпаведнасці, параўнальна-супастаўляльныя). Сэнсавыя адносіны ў бяззлучнікавых сказах з разнатыпнымі часткамі: суб'ектныя, працэсуальныя, аб'ектныя, азначальныя [атрыбутыўныя], акалічнасныя (прычынна-выніковыя, умоўна-выніковыя, уступальныя, часавыя, спосабу дзеяння), далучальныя (далучальна-азначальныя, далучальна-дапаўняльныя, далучальна-паясняльныя, далучальна-вылучальныя, далучальна-выясняльныя, далучальна-заклучальныя).

Складаны сказ з рознымі відамі сувязі [камбінаваны]. Структурна-сэнсавыя часткі ў складаных сказах з рознымі відамі сувязі. Сродкі сувязі частак. Асноўная [галоўная, дамінантная] сувязь і другарадныя сувязі ў камбінаваных складаных сказах. Разнавіднасці складаных сказаў з рознымі відамі сувязі.

Чужая мова, спосабы яе перадачы: простая, ускосная, паўпростая, тэматычная, няўласна-простая мова. Канструкцыі з простаю моваю, іх структура, сувязь частак і адносіны паміж імі. Функцыянальна-граматычныя віды простаю мовы (маналог, рэпліка, дыялог, палілог). Ускосная, свабодная ўскосная [паўпростая] і тэматычная мова. Замена простаю мовы ўскоснай. Цытаты, правілы іх уключэння ў выказванне. Няўласна-простая мова, яе арганізацыя, сродкі далучэння да аўтарскаю мовы, сінтаксічная і стылістычная роля.

Складаныя формы звязнай мовы: перыяд, звышсказавае адзінства, абзац. Перыяд, яго будова, сродкі сувязі частак. Звышсказавае адзінства [складанае сінтаксічнае цэлае] як мінімальнае тэкставая адзінка з двух ці больш сказаў, аб'яднаных па тэме і сэнсе з дапамогаю спецыяльных сінтаксічных сродкаў. Віды сувязі сказаў-кампанентаў у звышсказавых адзінствах (паслядоўная [ланцужковая, ступеньчатая], паралельная, змешаная), іх характарыстыка. Сродкі ўнутранай і знешняю сувязі сказаў у звышсказавых адзінствах (тэматычныя групы слоў; лексічныя, сінанімічныя, займеннікавыя, структурныя паўторы; трывальна-часавыя формы дзеясловаў-выказнікаў; злучнікі, часціцы, пабочныя словы і інш.). Абзац як сродак структурнага і семантыка-стылістычнага члянэння тэксту. Функцыі абзаца: кампазіцыйная, выдзяляльная, сэнсавая, эмацыянальна-экспрэсіўная.

Пунктуацыя як раздзел мовазнаўства. Прадмет пунктуацыі, яе значэнне ў афармленні пісьмовай мовы. Звесткі з агульнаю гісторыі пунктуацыі, станаўлення і функцыянавання беларускаю пунктуацыі. Прынцыпы [асновы] пунктуацыі: сэнсавыя, граматычныя, інтанацыйныя. Сістэма знакаў прыпынку. Структурныя, сэнсавыя, інтанацыйныя знакі прыпынку. Раздзяляльныя і выдзяляльныя знакі прыпынку. Сінкрэтычная роля знакаў прыпынку. Факультатыўныя і варыянтныя знакі прыпынку. Абзац як матэрыяльна не выражаны знак прыпынку. Функцыі абзаца ў якасці пунктуацыйнага знака. Пунктуацыйныя нормы. Асноўныя правілы пастаноўкі знакаў прыпынку ў простых і складаных сказах.

СТЫЛІСТЫКА БЕЛАРУСКАЙ МОВЫ

Месца стылістыкі ў сістэме лінгвістычных дысцыплін, яе сувязь з іншымі раздзеламі мовазнаўства (лексікалогіяй, фразеалогіяй, арфаэпіяй, арфаграфіяй, граматкай, лінгвістычным аналізам мастацкага тэксту і інш.). Асноўныя напрамкі стылістычных даследаванняў.

Паняцце стылю. Прынцыпы вылучэння стыляў і іх класіфікацыя. Сістэма функцыянальных стыляў у сучаснай беларускаю мове.

Афіцыйна-справавы, навуковы, публіцыстычны, гутарковы, мастацкі стылі. Характарыстыка ўмоў рэалізацыі функцыянальных стыляў: сфера выкарыстання, форма і ўмовы зносін, змест інфармацыі, мэта выказвання. Асноўныя падстылі і жанры.

Паняцце стылістычных сродкаў мовы. Стылістычныя рэсурсы фанетыкі, лексікі, фразеалогіі, марфалогіі, сінтаксісу. Тропы (эпітэт, параўнанне, метафара, метанімія, сінекдаха, перыфраза і інш.), стылістычныя фігуры (недаказ, паралелізм, градацыя, інверсія, эліпс і г.д.), стылістычныя прыёмы (антытэза, аксюмаран, ампліфікацыя, парцэляцыя і інш.). Стылістычныя функцыі сінанімічных моўных адзінак.

Стылістыка тэксту. Асаблівасці асноўных структурных адзінак тэксту (сказ, абзац, складанае сінтаксічнае цэлае [празаічная страфа], фрагмент). Апісанне, апавяданне і разважанне як функцыянальна-сэнсавыя тыпы маўлення, іх стылявыя адметнасці, сферы выкарыстання. Стылістычнае выкарыстанне чужой мовы. Структурныя і стылявыя асаблівасці маналога, дыялога, палілога.

Стылістычная норма. Характарыстыка стылістычных памылак. Асаблівасці спалучэння рознастылёвай лексікі. Канцылярызмы і штампы. Плеаназм і таўталогія. Памылкі ў выкарыстанні фразеалагічных сродкаў мовы. Стылістычныя памылкі ў сінтаксічных канструкцыях, сказах. Памылкі ва ўжыванні чужой мовы.

Праблема індывідуальнага стылю. Стыль пісьменніка. Агульнае і індывідуальнае ў мове пісьменніка. Пісьменнік і моўная норма. Трансфармацыя моўных адзінак у кантэксце мастацкага твора. Індывідуальныя наватворы. Аўтарскае абнаўленне фразеалагізмаў. Прыёмы сінтаксічнай арганізацыі мастацкага маўлення. Архітэктанічная функцыя моўных адзінак у мастацкім кантэксце. Характарыстыка суадносін вобраза аўтара і вобраза апавядальніка ў мастацкім тэксце.

ІНФАРМАЦЫЙНА-МЕТАДЫЧНАЯ ЧАСТКА

ЛІТАРАТУРА

Асноўная

- 1 Беларуская граматыка : у 2 ч. / АН БССР, Інстытут мовазнаўства імя Я. Коласа ; рэд. М. В. Бірылы. – Мінск : Навука і тэхніка, 1985. – Ч. 1 : Фаналогія. Арфаэпія. Марфалогія. Словаўтварэнне. Націск. – 431 с.
- 2 Беларуская граматыка : у 2 ч. / АН БССР, Інстытут мовазнаўства імя Я. Коласа ; рэд. М. В. Бірылы. – Мінск : Навука і тэхніка, 1986. – Ч. 2 : Сінтаксіс. – 327 с.
- 3 Беларуская мова : энцыклапедыя / склад.: Б. І. Сачанка [і інш.] ; пад рэд. А. Я. Міхневіча. – Мінск : БелЭн, 1994. – 655 с.
- 4 Блінава, Э. Д. Беларуская дыялекталогія / Э. Д. Блінава, Е. С. Мяцельская. – 2-е выд. – Мінск : Вышэйшая школа, 1980. – 304 с.
- 5 Бурак, Л. І. Даведнік па пунктуацыі беларускай мовы / Л. І. Бурак. – Мінск : Выдавецтва БДУ, 1980. – 208 с.
- 6 Бурак, Л. І. Пунктуацыя беларускай мовы / Л. І. Бурак. – 3-е выд. – Мінск : Народная асвета, 1982. – 223 с.
- 7 Бурак, Л. І. Сучасная беларуская мова: Сінтаксіс. Пунктуацыя : вучэб. дапаможнік / Л. І. Бурак. – Мінск : Універсітэцкае, 1987. – 319 с.
- 8 Камароўскі, Я. М. Сучасная беларуская арфаграфія / Я. М. Камароўскі. – Мінск : Народная асвета, 1985. – 160 с.
- 9 Сучасная беларуская мова / Я. М. Камароўскі, В. П. Красней, У. М. Лазоўскі ; 2-е выд. – Мінск : Вышэйшая школа, 1995. – 334 с.
- 10 Камароўскі, Я. М. Сучасная беларуская мова: Фанетыка і фаналогія. Арфаэпія. Графіка. Арфаграфія / Я. М. Камароўскі, Л. І. Сямешка. – Мінск : Універсітэцкае, 1985. – 175 с.
- 11 Кечык, С. Я. Моўны разбор у ВНУ і школе: Схемы, узоры, заданні / С. Я. Кечык, В. І. Рагаўцоў. – Мінск : Вышэйшая школа, 1988. – 127 с.
- 12 Клюсаў, Г. Н. Асновы і нормы сучаснай беларускай пунктуацыі / Г. Н. Клюсаў. – Гродна, 1993.
- 13 Клюсаў, Г. Н. Сучасная беларуская пунктуацыя / Г. Н. Клюсаў, А. Л. Юрэвіч. – Мінск : Вышэйшая школа, 1972. – 280 с.
- 14 Красней, В. П. Сучасная беларуская мова: Лексікалогія. Фразеалогія / В. П. Красней, У. М. Лазоўскі, І. М. Шчарбакова. – Мінск : Універсітэцкае, 1984. – 175 с.
- 15 Крывіцкі, А. А. Фанетыка беларускай мовы / А. А. Крывіцкі, А. І. Падлужны. – Мінск : Вышэйшая школа, 1984. – 268 с.
- 16 Лексікалогія сучаснай беларускай літаратурнай мовы / АН Беларусі, Інстытут мовазнаўства імя Я. Коласа. – Мінск : Навука і тэхніка, 1994. – 463 с.
- 17 Лепешаў, І. Я. Фразеалогія сучаснай беларускай мовы / І. Я. Лепешаў. – Мінск : Вышэйшая школа, 1998. – 271 с.
- 18 Плотнікаў, Б. А. Агульнае мовазнаўства / Б. А. Плотнікаў. – Мінск : Універсітэцкае, 1994. – 350 с.
- 19 Плотнікаў, Б. А. Беларуская мова. Лінгвістычны кампендыум / Б. А. Плотнікаў, Л. А. Антанюк. – Мінск : Інтэрпрэссэрвіс, 2003. – 672 с.
- 20 Рагаўцоў, В. І. Сінтаксіс беларускай і рускай моў: Дыскусійныя пытанні / В. І. Рагаўцоў. – Мінск : Універсітэцкае, 2001. – 199 с.
- 21 Сучасная беларуская літаратурная мова: Лексікалогія. Фанетыка. Арфаграфія / М. Ц. Кавалёва [і інш.] ; 3-е выд. – Мінск : Вышэйшая школа, 1993. – 206 с.

22 Сучасная беларуская літаратурная мова: Марфалогія : вучэб. дапам. / Н. В. Гаўрош [і інш.] ; пад рэд. М. С. Яўневіча. – Мінск : Вышэйшая школа, 1997. – 288 с.

23 Цікоцкі, М. Я. Стылістыка беларускай мовы / М. Я. Цікоцкі. – Мінск : Універсітэцкае, 1995. – 294 с.

24 Чалюк, Н. М. Сінтаксіс беларускай мовы. Словазлучэнне. Просты сказ : вучэб. дапаможнік / Н. М. Чалюк. – Мінск : ТетраСистемс, 2004. – 208 с.

25 Шакун, Л. М. Гісторыя беларускага мовазнаўства / Л. М. Шакун. – Мінск : Універсітэцкае, 1995. – 271 с.

26 Шакун, Л. М. Гісторыя беларускай літаратурнай мовы / Л. М. Шакун. – Мінск : Універсітэцкае, 1984. – 271 с.

27 Шакун, Л. М. Словаўтварэнне / Л. М. Шакун. – Мінск : Вышэйшая школа, 1978. – 128 с.

28 Шуба, П. П. Сучасная беларуская мова: Марфаналогія. Марфалогія : вучэб. дапаможнік / П. П. Шуба. – Мінск : Універсітэцкае, 1987. – 334 с.

29 Юргелевіч, П. Я. Курс сучаснай беларускай мовы з гістарычнымі каментарыямі / П. Я. Юргелевіч. – Мінск : Вышэйшая школа, 1974. – 304 с.

30 Юрэвіч, А. К. Стылістыка беларускай мовы / А. К. Юрэвіч. – 2-е выд. – Мінск : Вышэйшая школа, 1992. – 288 с.

31 Янкоўскі, Ф. М. Беларуская фразеалогія / Ф. М. Янкоўскі. – Мінск : Народная асвета, 1981. – 79 с.

32 Янкоўскі, Ф. М. Гістарычная граматыка беларускай мовы / Ф. М. Янкоўскі. – Мінск : Вышэйшая школа, 1989. – 301 с.

33 Янкоўскі, Ф. М. Сучасная беларуская мова / Ф. М. Янкоўскі. – Мінск : Вышэйшая школа, 1984. – 176 с.

34 Яўневіч, М. С. Сінтаксіс сучаснай беларускай мовы / М. С. Яўневіч, П. У. Сцяцко. – 3-е выд. – Мінск : Вышэйшая школа, 2006. – 272 с.

Дадатковая

35 Абабурка, М. В. Беларускае слова і яго вывучэнне / М. В. Абабурка. – Мінск : Вышэйшая школа, 1987. – 127 с.

36 Анічэнка, У. В. Мовы ўсходніх славян / У. В. Анічэнка. – Мінск : Універсітэцкае, 1989. – 318 с.

37 Булахаў, М. Г. Прыметнік у беларускай мове / М. Г. Булахаў. – Мінск : Навука і тэхніка, 1964. – 199 с.

38 Выгонная, Л. Ц. Інтанацыя. Націск. Арфаэпія / Л. Ц. Выгонная. – Мінск : Навука і тэхніка, 1991. – 215 с.

39 Вярхоў, П. В. Лічэбнік у беларускай мове (параўнальна з рускай і ўкраінскай мовамі) / П. В. Вярхоў. – Мінск : Выдавецтва БДУ, 1961. – 36 с.

40 Гаўрош, Н. В. Намінатыўныя сказы ў сучаснай беларускай мове / Н. В. Гаўрош. – Мінск : Вышэйшая школа, 1975. – 96 с.

41 Германовіч, І. К. Беларускія мовазнаўцы / І. К. Германовіч. – Мінск : Універсітэцкае, 1985. – 255 с.

42 арскі, Я. Беларусы / Я. Карскі. – Мінск : Беларускі кнігазбор, 2001. – 640 с.

43 Кечык, С. Я. Дзеепрыслоўе ў беларускай мове / С. Я. Кечык. – Мінск : Вышэйшая школа, 1985. – 88 с.

44 Малажай, Г. М. Сучасная беларуская мова: Слова. Перыфраза. Фразеалагізм / Г. М. Малажай. – Мінск : Вышэйшая школа, 1992. – 238 с.

45 Наркевіч, А. І. Назоўнік: Граматычныя катэгорыі і формы / А. І. Наркевіч. – Мінск : Выдавецтва БДУ, 1976. – 248 с.

46 Наркевіч, А. І. Сістэма словазлучэнняў у сучаснай беларускай мове (структурна-семантычнае апісанне) / А. І. Наркевіч. – Мінск : Выдавецтва БДУ, 1972. – 336 с.

47 Падгайскі, А. П. Словазлучэнне ў беларускай мове / А. П. Падгайскі. – Мінск : Вышэйшая школа, 1971. – 192 с.

48 Плотнікаў, Б. А. Беларуская мова ў сістэме славянскіх моў / Б. А. Плотнікаў. – Мінск : Акадэмія кіравання пры Прэзідэнце РБ, 1999. – 119 с.

49 Сцяцко, П. У. Праблемы нормы, культуры мовы / П. У. Сцяцко. – Гродна : Гродзенскі дзярж. універ. імя Я. Купалы, 1998. – 293 с.

50 Сцяцко, П. У. Праблемы лексічнага нармавання / П. У. Сцяцко. – Гродна, 1999. – 292 с.

51 Сцяцко, П. У. Беларускае народнае словаўтварэнне. Афіксальныя назоўнікі / П. У. Сцяцко. – Мінск : Навука і тэхніка, 1977. – 320 с.

52 Чабярук, А. І. Лічэбнік у беларускіх гаворках / А. І. Чабярук. – Мінск : Навука і тэхніка, 1977. – 104 с.

53 Шуба, П. П. Дзеяслоў у беларускай мове / П. П. Шуба. – Мінск : Выдавецтва БДУ, 1968. – 82 с.

54 Шуба, П. П. Прыназоўнік у беларускай мове / П. П. Шуба. – Мінск : Выдавецтва БДУ, 1971. – 224 с.

55 Шуба, П. П. Прыслоўе ў беларускай мове: Марфалагічны нарыс / П. П. Шуба. – Мінск : Выдавецтва Акадэміі навук БССР, 1962. – 194 с.

56 Янкоўскі, Ф. М. Беларускае літаратурнае вымаўленне / Ф. М. Янкоўскі. – Мінск : Народная асвета, 1996. – 91 с.

57 Янкоўскі, Ф. М. Беларуская мова / Ф. М. Янкоўскі. – Мінск : Вышэйшая школа, 1978. – 336 с.

58 Яўневіч, М. С. Сінтаксічная сінаніміка ў сучаснай беларускай мове / М. С. Яўневіч. – Мінск : Выдавецтва БДУ, 1977. – 280 с.

Слоўнікі

59 Абабурка, М. В. Дыялектызмы ў творах беларускіх савецкіх пісьменнікаў : кароткі слоўнік-даведнік / М. В. Абабурка. – Мінск : Вышэйшая школа, 1979. – 142 с.

60 Аксамітаў, А. Прыказкі і прымаўкі. Тлумачальны слоўнік беларускіх прыказак і прымавак з архіваў, кафедральных збораў, рэдкіх выданняў 19 і 20 стст. / А. Аксамітаў. – Мінск : Беларуская навука, 2000. – 320 с.

61 Анамастычны слоўнік твораў Якуба Коласа / склад.: Г. У. Арашонкава [і інш.] ; пад рэд. М. В. Бірылы. – Мінск : Навука і тэхніка, 1990. – 638 с.

62 Арашонкава, Г. У. Кіраванне ў беларускай і рускай мовах : слоўнік-даведнік / Г. У. Арашонкава, В. П. Лемцюгова ; пад рэд. М. В. Бірылы, А. І. Падлужнага. – Мінск : Вышэйшая школа, 1991. – 303 с.

63 Бардовіч, А. М. Школьны марфемны слоўнік беларускай мовы / А. М. Бардовіч, Л. С. Мормыш, Л. М. Шакун. – Мінск : Аверсэв, 2006. – 496 с.

64 Бардовіч, А. М. Словаўтваральны слоўнік беларускай мовы / А. М. Бардовіч, М. М. Круталевіч, А. А. Лукашанец. – Мінск : Беларуская навука, 2000. – 413 с.

65 Бардовіч, А. М. Марфемны слоўнік беларускай мовы / А. М. Бардовіч, Л. М. Шакун. – 2-е выд. – Мінск : Вышэйшая школа, 1989. – 718 с.

66 Баханькоў, А. Я. Тлумачальны слоўнік беларускай мовы / А. Я. Баханькоў, І. М. Гайдукевіч, П. П. Шуба. – Мінск : Парадокс, 2000. – 414 с.

67 Беларуска-рускі слоўнік : у 2 т. / АН БССР, Ін-т мовазнаўства імя Я. Коласа ; рэд. К. К. Атраховіч (К. Крапіва). – Мінск : БелСЭ, 1988-1989.

- 68 Беларускія прыказкі, прымаўкі, фразеалагізмы / склад. Ф. М. Янкоўскі. – Мінск : Беларуская навука, 2004. – 494 с.
- 69 Булыка, А. М. Слоўнік іншамоўных слоў. Актуальная лексіка / А. М. Булыка. – Мінск : Харвест, 2005. – 336 с.
- 70 Гаўрош, Н. В. Слоўнік эпітэтаў беларускай мовы / Н. В. Гаўрош. – Мінск : Вышэйшая школа, 1998. – 604 с.
- 71 Гістарычны слоўнік беларускай мовы / склад.: Т. І. Блізнюк [і інш.] ; рэд. А. М. Булыка ; вып. 1-26. – Мінск : Навука і тэхніка, 1982–2006.
- 72 Грабчиков, С. М. Межъязыковые омонимы и паронимы. Опыт русско-белорусского словаря / С. М. Грабчиков. – Минск : Издательство БГУ, 1980. – 216.
- 73 Грабчыкаў, С. М. Слоўнік паронімаў беларускай мовы / С. М. Грабчыкаў. – Мінск : Народная асвета, 1994. – 478 с.
- 74 Дыялектны слоўнік Брэстчыны / склад.: М. М. Аляхновіч [і інш.]. – Мінск : Навука і тэхніка, 1989. – 294 с.
- 75 Клышка, М. К. Слоўнік сінонімаў і блізказначных слоў / М. К. Клышка. – 2-е выд. – Мінск : Вышэйшая школа, 2005. – 445 с.
- 76 Лазоўскі, У. М. Слоўнік антонімаў беларускай мовы: Канкрэтныя выпадкі ўжывання / У. М. Лазоўскі. – Мінск : Універсітэцкае, 1994. – 293 с.
- 77 Лепешаў, І. Я. Фразеалагічны слоўнік беларускай мовы : у 2 т. / І. Я. Лепешаў. – Мінск : БелЭн, 1993.
- 78 Лепешаў, І. Я. Слоўнік беларускіх прыказак / І. Я. Лепешаў, М. А. Якалцэвіч. – Мінск : Беларуская навука, 2002. – 511 с.
- 79 Лепешаў, І. Я. Этымалагічны слоўнік фразеалагізмаў / І. Я. Лепешаў. – Мінск : БелЭн, 2004. – 448 с.
- 80 Малажай, Г. М. Беларуская перыфраза : кароткі слоўнік / Г. М. Малажай. – Мінск : Вышэйшая школа, 1974. – 160 с.
- 81 Насовіч, І. І. Слоўнік беларускай мовы / І. І. Насовіч. – Мінск : БелЭн, 1983. – 792 с.
- 82 Нямецка-беларуска-рускі слоўнік / Браноўская Л. В. [і інш.]. – Мінск, 1988.
- 83 Пазнякоў, М. П. Слоўнік эпітэтаў беларускай літаратурнай мовы / М. П. Пазнякоў. – Мінск : Навука і тэхніка, 1988. – 559 с.
- 84 Плотнікаў, Б. А. Слоўнік цяжкасцяў беларускай мовы / Б. А. Плотнікаў, В. Б. Трайкоўская. – Мінск : Кніжны Дом, 2004. – 544 с.
- 85 Прыгодзіч, М. Р. Пішам без памылак: Разам, асобна, праз дэфіс / М. Р. Прыгодзіч. – Мінск : Парадокс, 2002. – 256 с.
- 86 Русско-белорусский словарь : в 3 т. / АН Беларуси, Ин-т языкознания имени Я. Коласа ; 4-е изд., испр. и доп. – Мінск : БелЭн, 1996.
- 87 Русско-белорусский математический словарь / Радыно Я. В. [і др.]. – Мінск : Вышэйшая школа, 1993. – 239 с.
- 88 Санько, З. Малы руска-беларускі слоўнік прыказак, прымавак і фразем / З. Санько. – Мінск : Навука і тэхніка, 1991. – 224 с.
- 89 Слоўнік беларускай мовы (цяжкасці правапісу, вымаўлення, акцэнтацыі, словазмянення) / склад.: Л. А. Ламека, У. Б. Ламека. – Мінск : Сучаснае слова, 2000. – 320 с.
- 90 Слоўнік лексічных формаў (сінонімы, амонімы, антонімы, паронімы, амографы, амафоны) / уклад.: Я. І. Хвалей, У. В. Шарпіла. – Мінск : Парадокс, 2004. – 416 с.
- 91 Слоўнік мовы Ф. Скарыны : у 3 т. / склад. У. В. Анічэнка. – Мінск : Вышэйшая школа, 1977-1994.
- 92 Слоўнік мовы Янкі Купалы : у 8 т. / склад.: У. В. Анічэнка [і інш.] ; рэд. У. В. Анічэнка. – Мінск : Беларуская навука, 1997-2003.

- 93 Старычонак, В. Дз. Слоўнік амонімаў беларускай мовы / В. Дз. Старычонак. – Мінск : Вышэйшая школа, 1991. – 255 с.
- 94 Сцяцко, П. У. Слоўнік лінгвістычных тэрмінаў / П. У. Сцяцко, М. Ф. Гуліцкі, Л. А. Антанюк. – Мінск : Вышэйшая школа, 1990. – 222 с.
- 95 Глумачальны слоўнік беларускай літаратурнай мовы / пад рэд. М. Р. Судніка, М. Н. Крыўко ; 3-е выд. – Мінск : БелЭн, 2002. – 784 с.
- 96 Глумачальны слоўнік беларускай мовы: у 5 т. / пад агул. рэд. К. К. Атраховіча. – Мінск : БелСЭ, 1977-1984.
- 97 Фразеалагічны слоўнік мовы твораў Я. Коласа / уклад.: А. С. Аксамітаў [і інш.] ; пад рэд. А. С. Аксамітава. – Мінск : Навука і тэхніка, 1993. – 655 с.
- 98 Францыск Скарына і яго час : энцыклапедычны даведнік. – Мінск : БелЭн, 1989. – 608 с.
- 99 Шасцімоўны слоўнік прыказак, прымавак і крылатых слоў / Н. А. Ганчарова [і інш.]. – Мінск, 1993.
- 100 Шведаў, С. М. Слоўнік сінонімаў беларускай мовы / С. М. Шведаў. – Мінск : Сучаснае слова, 2004. – 480 с.
- 101 Шуба, П. П. Глумачальны слоўнік беларускіх прыназоўнікаў / П. П. Шуба. – Мінск : Народная асвета, 1993. – 167 с.
- 102 Этымалагічны слоўнік беларускай мовы : Т. 1–10 / НАН Беларусі, Ін-т мовазнаўства імя Я. Коласа ; рэд. З. У. Мартынаў, Г. А. Цыхун. – Мінск : Навука і тэхніка, 1978-2005.
- 103 Янкоўскі, Ф. М. Беларускія народныя параўнанні : кароткі слоўнік / Ф. М. Янкоўскі. – Мінск : Вышэйшая школа, 1973. – 239 с.
- 104 Янкоўскі, Ф. М. Крылатыя словы і афарызмы: 3 літаратурных крыніц / Ф. М. Янкоўскі. – Мінск : Выдавецтва Акадэміі навук БССР, 1960. – 135 с.

**Критерии
оценки результатов вступительного экзамена
при поступлении для получения углубленного высшего образования
по специальностям 1-21 80 11 Мовазнаўства (беларускае) і 1-21 80 11
Языкознание (русское) по десятибалльной шкале**

Десятибалльная шкала в зависимости от величины балла и отметки включает следующие критерии:

10 (десять) баллов, зачтено:

систематизированные, глубокие и полные знания по всем разделам программы вступительного экзамена учреждения высшего образования по дисциплине, а также по основным вопросам, выходящим за ее пределы;

точное использование научной терминологии (в том числе на иностранном языке), грамотное, логически правильное изложение ответа на вопросы;

безупречное владение инструментарием дисциплины, умение его эффективно использовать в постановке и решении научных и профессиональных задач;

выраженная способность самостоятельно и творчески решать сложные проблемы в нестандартной ситуации;

полное и глубокое усвоение основной, дополнительной литературы, по дисциплине вступительного экзамена;

умение свободно ориентироваться в теориях, концепциях и направлениях по дисциплине вступительного экзамена и давать им аналитическую оценку, использовать научные достижения других дисциплин;

9 (девять) баллов, зачтено:

систематизированные, глубокие и полные знания по всем разделам программы вступительного экзамена учреждения высшего образования по дисциплине;

точное использование научной терминологии (в том числе на иностранном языке), грамотное, логически правильное изложение ответа на вопросы;

владение инструментарием дисциплины вступительного экзамена, умение его эффективно использовать в постановке и решении научных и профессиональных задач;

способность самостоятельно и творчески решать сложные проблемы в нестандартной ситуации в рамках программы вступительного экзамена учреждения высшего образования по дисциплине;

полное усвоение основной и дополнительной литературы, рекомендованной программой вступительного экзамена учреждения высшего образования по учебной дисциплине;

умение ориентироваться в теориях, концепциях и направлениях по дисциплине вступительного экзамена и давать им аналитическую оценку;

8 (восемь) баллов, зачтено:

систематизированные, глубокие и полные знания по всем разделам программы вступительного экзамена учреждения высшего образования по дисциплине;

использование научной терминологии (в том числе на иностранном языке), грамотное, логически правильное изложение ответа на вопросы, умение делать обоснованные выводы и обобщения;

владение инструментарием дисциплины (методами комплексного анализа, техникой информационных технологий), умение его использовать в постановке и решении научных и профессиональных задач;

способность самостоятельно решать сложные проблемы в рамках программы вступительного экзамена учреждения высшего образования по дисциплине;

усвоение основной и дополнительной литературы, рекомендованной программой вступительного экзамена учреждения высшего образования по дисциплине;

умение ориентироваться в теориях, концепциях и направлениях по дисциплине вступительного экзамена и давать им аналитическую оценку;

7 (семь) баллов, зачтено:

систематизированные, глубокие и полные знания по всем разделам программы вступительного экзамена учреждения высшего образования по дисциплине;

использование научной терминологии (в том числе на иностранном языке), грамотное, логически правильное изложение ответа на вопросы, умение делать обоснованные выводы и обобщения;

владение инструментарием дисциплины, умение его использовать в постановке и решении научных и профессиональных задач;

свободное владение типовыми решениями в рамках программы вступительного экзамена учреждения высшего образования по дисциплине;

усвоение основной и дополнительной литературы, рекомендованной программой вступительного экзамена учреждения высшего образования по дисциплине;

умение ориентироваться в основных теориях, концепциях и направлениях по дисциплине вступительного экзамена и давать им аналитическую оценку;

6 (шесть) баллов, зачтено:

достаточно полные и систематизированные знания в объеме программы вступительного экзамена учреждения высшего образования по дисциплине;

использование необходимой научной терминологии, грамотное, логически правильное изложение ответа на вопросы, умение делать обобщения и обоснованные выводы;

владение инструментарием дисциплины вступительного экзамена, умение его использовать в решении учебных и профессиональных задач;

способность самостоятельно применять типовые решения в рамках программы вступительного экзамена учреждения высшего образования по дисциплине;

усвоение основной литературы, рекомендованной программой вступительного экзамена учреждения высшего образования по дисциплине;

умение ориентироваться в базовых теориях, концепциях и направлениях по дисциплине и давать им сравнительную оценку;

5 (пять) баллов, зачтено:

достаточные знания в объеме учебной программы учреждения высшего образования по дисциплине вступительного экзамена;

использование научной терминологии, грамотное, логически правильное изложение ответа на вопросы, умение делать выводы;

владение инструментарием дисциплины, умение его использовать в решении учебных и профессиональных задач;

способность самостоятельно применять типовые решения в рамках программы вступительного экзамена учреждения высшего образования по дисциплине;

усвоение основной литературы, рекомендованной программой вступительного экзамена учреждения высшего образования по дисциплине;

умение ориентироваться в базовых теориях, концепциях и направлениях по дисциплине вступительного экзамена и давать им сравнительную оценку;

4 (четыре) балла, зачтено:

достаточный объем знаний в рамках образовательного стандарта высшего образования;

усвоение основной литературы, рекомендованной программой вступительного экзамена учреждения высшего образования по дисциплине;

использование научной терминологии, логическое изложение ответа на вопросы, умение делать выводы без существенных ошибок;

умение ориентироваться в основных теориях, концепциях и направлениях по изучаемой дисциплине вступительного экзамена и давать им оценку;

3 (три) балла, не зачтено:

недостаточно полный объем знаний в рамках образовательного стандарта высшего образования;

знание части основной литературы, рекомендованной программой вступительного экзамена учреждения высшего образования по учебной дисциплине;

использование научной терминологии, изложение ответа на вопросы с существенными, логическими ошибками.